

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 9 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/SCP1342V3I9Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Ақтамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Matajonov Rahimjon Akramovich*
“VII-VIII ASRLARDA ARAB XALIFALIGI ISTILOSIGA QARSHI KURASHDA MAHALLIY HUKMDORLARNING O‘RNI VA ROLI” MAVZUSIGA OID INGLIZ TILLI TADQIQOTLAR TAHLILI 10-16
- Облобердиев Жасурбек Косим угли*
МЕРЫ НАКАЗАНИЯ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛЕ XX ВВ 17-22

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Турсунов Бекмухаммад Омонович*
МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ МЕЗОН ВА КЎРСАТКИЧЛАРИ 23-34
- Курпаяниди Константин Иванович*
ИССЛЕДОВАНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ЧЕРЕЗ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ РЕФОРМЫ 35-44
- Ahmedov Shohjaxon*
O‘ZBEKISTONDA SHAKANA SAVDONI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI 45-51
- Кулибоев Азамат Шоназарович*
БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ 52-62
- Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич*
МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ РАҚАМЛАШТИРИШНИ БАҲОЛАШДА МИҚДОРИЙ ВА АХБОРОТ ТАҲЛИЛИ МЕТОДОЛОГИЯСИ 63-73
- Abduraxmanova Shoxida Ravshanovna*
TIBBIYOT MUASSASALARIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH 74-80
- Davronov Istamxo‘ja Olimovich*
МЕНМОНХОНА ХИЗМАТЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИ ВА СИФАТИНИ ВАНОЛАШ USULLARI 81-86
- Маматов Бахадир Сафаралиевич*
ҲУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯВИЙ МУҲИТ ЖОЗИБАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ 87-96
- Шолдаров Дилшод Азимиддин ўғли*
КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ОИЛАЛАР УЧУН НАФАҚА ВА МОДДИЙ ЁРДАМ ТАЙИНЛАШ ВА ТЎЛАШ ТАРТИБИ 97-104
- Баратов Махсудали Назиралиевич*
МИКРОМОЛИЯВИЙ ТАШКИЛОТЛАР ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ 105-116

<i>Ergashev Islom Ismoilovich</i> KESKIN RAQOBAT SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI	117-127
<i>Қодиров Азизжон Анварович</i> ЎТИШ ИҚТИСОДИЁТИ МАМЛАКАТЛАРИДА ЭКОТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШ АМАЛИЁТИ	128-136
<i>Эшонкулов Акмал Кудратович</i> ПРОБЛЕМЫ ПРОВЕДЕНИЯ АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	137-142
<i>Астанов Шерзод Рустамович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИХАЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ ТАШКИЛИЙ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	143-150
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Abdullayev Ibodulla Abdullayevich</i> YOSHLARNI MILLIY G'URUR RUHIDA TARBIYALASHDA OILA VA OILAVIY QADRIYATLARDAN UNUMLI FOYDALANISH USULLARI	151-155
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> BAHS-MUNOZARALARDA QO'LLANILADIGAN TUZOQLAR VA MANIPULYATSION (SPEKULYATIV) USULLAR	156-164
<i>Alimatova Nargis Abduxalilovna</i> BARQAROR RAQOBAT USTUNLIGI-RAQOBATBARDOSHLIK OMILI	165-174
<i>Allayarova Marhabo Mavlonovna</i> UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA YOSHLAR BADIY IJODINI RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI	175-179
<i>Рахманов Баҳодир</i> СИНЕРГЕТИК ТАФАККУР: ФАЛСАФИЙ МЕРОСИМИЗНИ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ АҲАМИЯТИ	180-186
<i>Abdiraxmanov Muzaffar Zaripbayevich</i> ABU ALI IBN SINONING XORAZM MA'MUN AKADEMISIDAGI FAOLIYATI	187-191
<i>Mirzaxalov Xojiaqbar Tajibayevich</i> JAMIYATDA GENDER TENGLIGI MUAMMOSINING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	192-197
<i>Azimov Ashirali Mehmonboyevich</i> XOTIN-QIZLAR GENDER MA'RIFATINING IJTIMOY BARQARORLIKKA TA'SIRI	198-202
<i>Azimov Sherzod</i> PHILOSOPHICAL REFLECTION ON THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF SPORT IN SOCIETY	203-207
<i>Абдурахмонович Хасан Иброхимович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШЛАР ИННОВАЦИОН ТАФАККУРИНИ ЮКСАЛТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	208-216

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*Kuliyeva Dilshoda Alijon qizi*

QUMAN TOPISHMOQLARINING O'ZBEK FOLKLORIDAGI PARALLEL SHAKLLARI 217-223

Тешабаева Дилфуза Муминовна, Абдухалилова Гулбаҳор Карабаевна

ТУРИЗМ СОҲАСИГА ОИД СЎЗ ВА ИБОРАЛАРНИ ПРЕФИКСЛАР ЁРДАМИДА

ЯСАЛИШИ 224-230

Abdinazarov Uktam Qushoqovich

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA GIPPOLOGIK TERMINLARNING LINGVISTIK TADQIQI.. 231-236

Axmedova Shaxodat Maxmutovna

O'ZBEK XALQ PAREMALARIDA SHIFO KONSEPTINING IFODALANISHI..... 237-241

Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich

JAHON TILSHUNOSLIGIDA PAREMALAR TADQIQI 242-246

Vositov Otabek Toxirjonovich

TABIATNING ATMOSFERA HODISASI UMUMIY MA'NOSI VA LEKSIK SEMANTIKA

GURUHLARNING STRUKTURAL XUSUSIYATLARI 247-253

Нодир Раҳматуллаев

НАЗАР ЭШОНҚУЛ НАСРИДА ШАРПА АРХЕТИПИНИНГ ТАЛҚИНИ 254-260

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР*Мамасобиров Давронбек Эрназарович*

ВАТАНДОШЛАР БИЛАН ИШЛАШ: ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ 261-270

Urakov Djahongir Rajabovich, Sharipovasror Safar o'g'li

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUN HUJJATLARIDA FUQAROLIK JAMIYATI

INSTITUTLARNING HUQUQIY ASOSLARI 271-276

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Djamaldinova Shaxlo Obloberdiyevna*

OLIY TIBBIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARI HISSIY-KOMMUNIKATIV

KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH 277-281

Umarova Zaxro Abduraxim qizi

TALABALAR MUSTAQIL TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART FIKRLASH

(THINKING OUTSIDE THE BOX) NING ROLI 282-287

Kadirov Ramz Turabovich

TALABA-AKTYORLARNING SAHNA NUTQIGA OID BILIM VA KO'NIKMALARINI

TAKOMILLASHTIRISHNING SPETSIFIK TEXNOLOGIYALARI (DARS JARAYONIDAGI

MASHG'ULOTLAR MISOLIDA) 288-295

Khabiba Madaminovna Jurabekova

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LISTENING IN THE FORMATION OF COMMUNICATIVE

COMPETENCE OF STUDENTS IN RUSSIAN LESSONS 296-302

<i>Nishonov Akmal Obidovich, Xamrakulov Xamidullo Turgunboyevich</i> KLAUSTERLI O'ZARO TA'SIR SHAROITIDA INFORMATIKA O'QITUVCHILARINING MALAKASINI OSHIRISH JARAYONINI MODELASHTIRISH MASALALARI	303-310
<i>Ergashev Murodbek Ikromovich</i> MUSIQA TA'LIMIDA O'QUVCHILARNING KREATIV VA IJTIMOYIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING MAVJUD IMKONIYATLARI	311-316
<i>Utkirov Nusrat Kamilovich</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHNING KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLI TA'MINOTINI RIVOJLANTIRISH	317-322
<i>Yulbarsova Xurshida</i> BO'LAJAK SOTSIOLOGLARDA IJTIMOYIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILY-PEDAGOGIK JIHATLARI	323-329
<i>Baychayev Fazliddin Xusenovich</i> BO'LAJAK KON-METALLURGIYA SANOATI MUTAXASSISLARINING ELEKTROSTATIKAGA OID NAZARIY BILIMLARINI MUSTAHKAMLASH	330-335
<i>Muminov Ulmas Ravshanqulovich</i> O'ZBEKISTONDA "MAHALLA INSTITUTI" NING MAHALLIY O'Z-O'ZINI BOSHQARISH – ORGANI SIFATIDA SHAKLLANISHI, UNING HUQUQIY ASOSLARINI YARATILISHI	336-341
<i>Tajibayeva Ma'mura Tojidinovna</i> AJDODLARIMIZ PEDAGOGIK TA'LIMOTLARINI O'RGANISH ASOSIDA TALABALARDA G'OYAVIY DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH	342-346
<i>Askarova Zulayxo</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARNING FIKRLASH DARAJASINI ANIQLASHDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH SAMARASI	347-352
<i>Akhmadjonova Diyora Dilshod qizi</i> EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF TEACHING THROUGH ONLINE PLATFORMS	352-362
<i>Jumaniyazova Go'zal</i> OLY O'QUV YURTI TALABALARINI PIRLSGA YO'NALTIRILGAN TOPSHIRIQLARNI TAYYORLASHGA O'RGATISH METODIKASI	363-367
<i>Xusaiova Leyla Yunusova</i> СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ОБУЧЕНИИ ФОНЕТИКЕ: ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДЫ	368-373
<i>Xudayberganov G'ayrat Quranboyevich</i> МАТЕМАТИК КРЕАТИВ ТАВСИФДАГИ MASALALARNING BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASHINI FANLARARO ABSSESSIAL VA ORDINATAL BOG'LAB SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI VA ROLI	374-379
<i>To'xtasinov Muhammadjon</i> PEDAGOGLAR KASBIY KOMPETENLIGINI OSHIRISHDA UZLUKSIZ METODIK XIZMATNING O'RNI	380-384

Eshnazarov Murod Karimovich

GERMENEVTIK YONDASHUV ASOSIDA TA`LIM MAZMUNINI RIVOJLANTIRISH

IMKONIYATLARI385-391

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Ergashev Islom Ismoilovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti doktoranti

**KESKIN RAQOBAT SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI INVESTITSION
JOZIBADORLIGINI OSHIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI**

Annotatsiya. Maqola sarmoya kiritish va foyda olish bilan bog'liq amaliy harakatlar to'plamini o'z ichiga olgan investitsion faoliyat ko'rib chiqilgan. Xususan, ushbu faoliyatning ikki asosiy bosqichiga tushuntirish berilgan: mablag'larni kiritish va investitsiya natijasi. Shuningdek, investitsiya faoliyati va korxonalarining investitsion jozibadorligi o'rtasidagi bog'liqlik ta'kidlangan. Investitsion jozibadorlik konsepsiyasiga turlicha yondashuvlar tavsiflanib, ta'rif taklif etilgan va iqtisodiyotni rivojlantirishda investisiyalarning roli muhokama obyekt sifatida ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: investitsiya, investitsion faoliyat, foyda, iqtisodiy faoliyat, resurslar, investitsion jozibadorlik.

Ergashev Islom

Doctor of Philosophy in Economic Sciences (PhD),
doctoral student of the Samarkand Institute of Economics and Service

**METHODOLOGICAL BASES FOR INCREASING THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS
OF SERVICE ENTERPRISES IN THE FACE OF FIERCE COMPETITION**

Abstract. This scientific article considers investment activity, which includes a set of practical actions related to investing and making a profit. She explains the two main stages of this activity: the introduction of funds and the result of investment. The article also emphasizes the connection between investment activity and the investment attractiveness of enterprises. Describes various approaches to the concept of investment attractiveness and offers a definition, as well as discusses the role of investment in the development of the economy.

Keywords: investments, investment activity, profit, economic activity, resources, investment attractiveness.

Эргашев Ислон Исмоилович

Доктор философии по экономическим наукам (phd),
Докторант Самаркандского института экономики и сервиса

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ
ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ЖЕСТКОЙ
КОНКУРЕНЦИИ**

Аннотация. Данная научная статья рассматривает инвестиционную деятельность, которая включает набор практических действий, связанных с инвестированием и получением прибыли. Она объясняет два основных этапа этой деятельности: введение средств и результат инвестирования. Статья также подчеркивает связь между инвестиционной деятельностью и инвестиционной

привлекательностью предприятий. Описываются различные подходы к понятию инвестиционной привлекательности и предлагает определение, а также обсуждает роль инвестиций в развитии экономики.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, прибыль, экономическая деятельность, ресурсы, инвестиционная привлекательность.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I9Y2023N13>

Kirish. Investitsiyalarning muayyan soha yoki tarmoqqa kiritilishi investitsiya faoliyati orqali amalga oshiriladi, bu esa foyda olish va (yoki) boshqa foydali samaraga (asosan foyda) erishish uchun investitsiya kiritish va uni amalga oshirish bilan bog'liq amaliy harakatlar majmuini o'z ichiga oladi. Shuni ta'kidlash kerakki, investitsiyalar harakati ikki asosiy bosqichni o'z ichiga oladi. Birinchi bosqichning mazmuni – “investitsiya resurslari – mablag'larni kiritish” – amalda investitsion faoliyatdir. Ikkinchi bosqich – “mablag'larni kiritish – investitsiyalash natijasi” investitsiyalardan foydalanish natijasida qilingan xarajatlarni qoplash va daromad olishni o'z ichiga oladi. U har qanday turdagi iqtisodiy faoliyatning ikki zarur tarkibiy qismi: xarajatlar va ulardan keladigan daromadlarning o'zaro bog'liqligi va o'zaro ta'sirini tavsiflaydi [1].

Amalda investitsiya faoliyati investitsiya loyihasini ishlab chiqish va uni amalga oshirishni o'z ichiga olib, bunda amaldagi qonunchilikka muvofiq kapital qo'yilmalarning iqtisodiy maqsadga muvofiqligi, hajmi va muddatlari, shu jumladan ishlab chiqilgan zarur loyiha-smeta hujjatlariga mos kelishi tushuniladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Investitsion faoliyat tushunchasi korxonaning investitsion jozibadorligi bilan chambarchas bog'liq. Ta'kidlash joizki, mamlakatlar, hududlar va alohida xo'jalik yurituvchi subyektlarning investitsion jozibadorligi masalalari mahalliy va xorijiy iqtisodiy adabiyotlarda atroflicha yoritilgan. Korxonalar va tashkilotlarning investitsion jozibadorligini baholash va oshirish muammosi xorijlik iqtisodchi olimlar Blank I.A., Gitman L. Dj., Djonk M., Vilenskiy A.A., Livshis V.N., Smolyak S.A. va boshqa olimlarning ishlarida o'z ifodasini topgan.

Rossiyalik iqtisodchi olimlar I.N. Volodina, Ye.G. Joludeva, A.A. Kaplin, A.V. Korenkov, V.S. Melnikov, S.G. Mlyavaya, N.N. Petuxovalar va boshqalarning tadqiqotlarida mazkur iqtisodiy kategoriyaning turli tomonlarini tavsiflovchi va iqtisodiy mohiyatini talqin qiluvchi turli yondoshuvlar mavjud. Shu bilan birga, tavsiya etilgan ta'riflar orasida ba'zida o'ziga xos ta'riflar ko'zga tashlanadi. Xususan, Smirnova N.V. ta'rifiga ko'ra “Korxonaning investitsion jozibadorligi deganda investitsiya mablag'lari kiritilgan ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy natijalari asosida investorning maqsadlariga kafolatlangan, ishonchli va o'z vaqtida erishish tushuniladi” [2].

Ushbu ta'rif, bizning fikrimizcha, tashqi muhitning noaniqligi va investitsiya faoliyatining riskli tabiati nuqtai nazaridan, hech bo'lmaganda yetarlicha shubhali ko'rinadi.

Podmolodina I.M. investitsiya faoliyatini investitsiyalarni amalga oshirish bo'yicha amaliy harakatlar majmui sifatida belgilaydi [3]. U tomonidan investitsiyalarni jalb qilish bilan bog'liq jarayonlar investitsion faoliyat doirasidan chetga chiqarib yuborilganini ko'rish mumkin.

D.Tojiboyevaning fikricha, investitsiya deganda kelajakdagi natija uchun: ishlab chiqarishni kengaytirish yoki rekonstruksiya qilish, mahsulot va xizmatlarning sifatini

yaxshilash, malakali mutaxassislar tayyorlash va ilmiy tadqiqot ishlari olib borishga mo'ljallangan moliyaviy resurslar tushuniladi [4]. Uning fikricha, iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalar yetakchi rol o'ynaydi, sababi investitsiya orqali korxonalar kapital jamg'arilishiga, natijada mamlakatning ishlab chiqarish imkoniyatlarini kengaytirish va iqtisodiy o'sishga erishiladi [5].

B.A.Abdukarimov, A.N.Jabriyev, M.K.Pardayevlarning fikricha, investitsiya – bu moliyaviy (pul) yoki real kapitalga mablag' qo'yish. U pul mablag'lari, kredit, qimmatbaho qog'oz shaklida olib boriladi va ko'chma, ko'chma bo'lmagan mol – mulkka, intellektual mulkka, ne'matlarga bo'lgan huquqqa va boshqa qiymatliklarga qo'yiladi, ya'ni korxonaning barcha aktivlariga ishlatiladi [6].

Muhokama. Tahlillarimiz shuni ko'rsatadiki, MDH davlatlari iqtisodiy adabiyotlarida investitsiya va investitsion jozibadorlik kategoriyasiga eng keng tarqalgan ta'rif A.I. Blank tomonidan keltirilgan ta'rifdir. Unga ko'ra, korxonaning investitsion jozibadorligi sifatida alohida korxonalarining – bo'lajak investitsiyalash obyektlarining rivojlanish istiqbollari, mahsulot sotish hajmi va ortib borishi salohiyati, aktivlardan samarali foydalanish va ularning likvidligi, to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorlik kabilar nuqtai nazaridan ajralmas xususiyati sifatida tushunishni taklif qiladi [7]. Keyinchalik, bu ta'rif kichik tuzatishlar bilan, bir qator boshqa ishlarda takrorlangan [8]. Bizning fikrimizcha, korxonalar investitsion jozibadorligini bunday talqin qilinishi muayyan darajada cheklangan va quyidagi sabablarga ko'ra foydalanishga nomuvofiq deb hisoblaymiz.

Birinchidan, u iqtisodiy kategoriya sifatida investitsion jozibadorlikning asl mohiyatini aks ettirmaydi. Yuqoridagi ta'rifdan kelib chiqadiki, investitsion jozibadorlik subyektiv tushunchadir, ya'ni muayyan investor nuqtai nazaridan alohida korxonalarga sarmoya kiritishning afzalliklari va kamchiliklarining umumlashtiruvchi tavsifidir.

Ikkinchidan, yuqoridagi talqin iqtisodiy rivojlanishning sanoat bosqichiga xos bo'lib, postindustrial davrda korxonaning ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatidagi tashqi muhit bilan munosabatlarining uzluksizligi va murakkabligiga qaratilgan tizimli yondashuv talablariga zid keladi. Postindustrial iqtisodiyotning shakllanishi va rivojlanishi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatiga yangi talablarni qo'yadi. Zamonaviy korxonalar o'z faoliyatini atrofda ijtimoiy-iqtisodiy muhitning tobora ortib borayotgan murakkabligi, noaniqligi va jadalligi sharoitida amalga oshirishga majbur bo'lishmoqda. Korxonalarda yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi tabiatdagi mutatsiyalar kabi korxonalarining tashkiliy barqarorligining buzilishiga va ularning faoliyatini qayta qurish imkonini beruvchi yangi tashkiliy tuzilmalarni izlash yoki shakllantirish zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. "Elektron shaffof" jahon bozorining paydo bo'lishi (har qanday mahsulot haqida deyarli bir zumda ma'lumot olish imkoni mavjud) ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi raqobatning keskin kuchayishiga olib kelmoqda. Qoida tariqasida, mijozlarni qiziqtiradigan tovarlar allaqachon mahalliy darajadagi mahsulot emas va hozirda butun dunyo bo'ylab ishlab chiqarilmoqda. Endilikda korxonalar o'z raqobatchilari qayerda joylashgan bo'lishidan qat'iy nazar, raqobatda yutqazmaslikka harakat qiladi.

Natijada, korxonalar uchun mijozning roli va imidji tubdan o'zgarib bormoqda. Shaxsi aniq bo'lmagan "ommaviy iste'molchi" o'rnini bozor nazoratini o'z qo'lga olayotgan individual mijoz egallamoqda. O'tgan asrning 70-80-yillari bilan solishtirganda, bugungi xaridor bozordagi vaziyat va mavjud mahsulotlar tanlovi borasida yetarlicha keng ma'lumotlarga ega.

Shu sababli, taklif etilayotgan mahsulotga bo'lgan talablar muntazam ortib bormoqda, ularning hayotiy davri qisqarmoqda, assortiment kengayib bormoqda, mahsulotning alohida turlari bo'yicha ishlab chiqarish hajmi borgan sari kamaymoqda (1.1-jadval).

1.1-jadval Rivojlanishning hozirgi bosqichida iste'molchilar talablaridagi o'zgarishlar tavsifi

Sanoat bosqichi	Postindustrial bosqich
<u>Ishlab chiqarishga yo'naltirilgan iqtisodiyot (ishlab chiqaruvchilar hukmronligi holati)</u> Korxonaning maqsadi: mahsulot ishlab chiqarishni maksimal darajada oshirish. Ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilarning qutbli joylashuvi: mahsulot yaratish ishlab chiqaruvchining vakolatida bo'lib, u mahsulotning sifatini to'liq belgilaydi.	<u>Xaridorlarga yo'naltirilgan iqtisodiyot (xaridor "qirol"dek hukmron mavqeyga ega bo'ladi)</u> Korxonaning maqsadi: sotuv hajmini maksimal darajada oshirish (xaridorlar talablarining nisbatan to'liqroq qondirilishi). "Mahsulot" tushunchasi "xizmat" tushunchasiga yaqinlashmoqda. Ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilar manfaatlarining yaqinlashishi natijasida "ishlab chiqaruvchi-iste'molchi" umumiy tushunchasi shakllanmoqda. Mahsulot sifati ishlab chiqaruvchi va iste'molchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar jarayonida shakllanadi.
Mahalliy biznes muhiti	Global biznes muhiti
Barqaror, statik bozor	O'zgaruvchan, dinamik bozor
Doimiy, barqaror talab (tovarlar taqchilligi).	Xizmatlar bilan birgalikdagi turli xil mahsulotlarga bo'lgan talab, o'ziga xos xususiyatlarga ega yangi mahsulotlarni olish istagi.
Doimiy va sabrli mijozlar (mijoz taqdim etilgan hamma narsani oladi).	Injiq va o'zgaruvchan mijozlar (mijoz har doim haq).
Barqaror va yetarlicha uzoq ishlab chiqarish sikli, innovatsiyalar nisbatan kam uchraydigan hodisa.	Ishlab chiqarish sikli davomiyligining keskin qisqarishi (va umuman mahsulotlarning hayotiylik davri ham). Innovatsiyalar odatiy, doimiy hodisaga aylanib qolmoqda.
Mahsulot sifatiga yuqori, ammo yetarlicha cheklangan talablar (nuqsonsiz tovarlar, obyektiv statistik sifat nazorati asosida aniqlanadi).	Eng yuqori sifat talablari, HiFi mahsulotlari hajmining ortishi (sifat xaridorlarning talablaridan kelib chiqib subyektiv tushunchaga aylanadi).
Korxonalar o'rtasidagi raqobat – mo'tadil va unchalik keskin emas (barqaror obro'ga ega bo'lgan, "o'z o'rnini" egallagan korxonalar gullab-yashnaydi, bozor sharoitlariga kuchli bog'liqlik yo'q).	Qattiq va juda keskin raqobat – korxonalarining mavjud bo'lishi "yashashi" uchun kurashi. Mavjud bo'lish va "yashab qolish" maqsadida korxonalar yetkazib beruvchilar va pudratchilar bilan yanada yaqinroq hamkorlik qilishlari zarur.

Bularni barchasi korxonalarining tashqi muhitida global, qaytarib bo'lmaydigan o'zgarishlar ro'y berayotganligini aniq ko'rsatib turibdi va mazkur holat korxonalarini tashkil etishning hamda faoliyat yuritishining ko'plab an'anaviy shart-sharoitlarini qayta ko'rib chiqish zarurligini taqozo etadi. Avvallari muvaffaqiyatli faoliyat yuritayotgan korxonalarining raqobat

ustunligi hisoblangan – vertikal aloqalar ustuvor bo‘lgan barqaror, iyerarxik tashkiliy tuzilma va nisbatan kichik mahsulot assortimenti bilan ishlab chiqarishning sezilarli hajmi – endilikda kamchilik sifatida qaralishi mumkin, chunki qotib qolgan, sust harakatga keluvchi tashkilot o‘zgaruvchan bozor talablariga darhol javob bera olish imkoniga ega bo‘lmaydi.

Korxonaning o‘zgaruvchan bozor sharoitlariga tez va oson moslashish qobiliyati keskin raqobat sharoitida asosiy raqobat ustunligiga aylanmoqda. Hozirgi sharoitda korxonalar yashab qolishi va mavjud bo‘lishi uchun muntazam o‘zgaruvchan bozorga tezkorlik bilan moslashish maqsadida o‘z tashkiliy tuzilmasini va ishni tashkil qilishni qayta qurishga, o‘z strategiyasi va taktikasini, ishbilarmonlik muhitidagi o‘z xatti-harakatlarini o‘zgartirishga, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar assortimenti va hajmlari tezkorlik bilan o‘zgartirishga, ya’ni doimiy ravishda rivojlanib borishga majbur bo‘lmoqdalar. O‘z navbatida, uzluksiz rivojlanish zarurati obyektiv ravishda investitsiya resurslarini tezkorlik bilan jalb qilishni talab etsa, tegishli buning uchun talab darajasidagi investitsion jozibadorlikni ta’minlab turish zarur hisoblanadi. Shunday qilib, agarda nisbatan barqaror bozor sharoitida ommaviy talab mavjud tovarlarni ishlab chiqarish va raqobatning o‘rtacha darajasida yuqori investitsion jozibadorlikni ta’minlash vazifasi ko‘pincha ikkinchi darajali deb hisoblangan bo‘lsa, jahon iqtisodiyotining globallashuvi, bozor o‘zgarishlarining jadalligi, talabni diversifikatsiya qilish, innovatsiyalar rolining va mahsulot sifatining oshishi sharoitida investitsion jozibadorlik obyektiv ravishda korxonaning ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida asosiy xususiyatlaridan biriga aylanmoqda, uni zarur darajada bo‘lishini ta’minlash esa keskin va jadal raqobatning yetarlicha muhim omili hisoblanmoqda.

Uchinchidan, iqtisodiy fanlarda mavjud bo‘lgan yuqoridagi konsepsiya nisbatan cheklangan xarakterga ega deb hisoblaymiz, ya’ni asosiy e’tibor “mahsulot sotuvi hajmining kengayib borishi, miqyosi va rivojlanish istiqbollari, aktivlardan foydalanish samaradorligi va ularning likvidligi, to‘lovga layoqatliligi va moliyaviy barqarorlik holati” kabilarga qaratilgan bo‘lib, albatta, mazkur xususiyatlar korxonaning iqtisodiy salohiyati, moliyaviy holati va faoliyati samaradorligi kabi muhim tavsiflarini o‘z ichiga olsa-da, korxonaning faoliyatining undanda kamroq muhim bo‘lmagan boshqa tavsiflari, birinchi navbatda, ishbilarmonlik faolligi darajasi va biznesni rivojlantirish ko‘rsatkichlarini hisobga olmagan.

Natijalar. Yuqorida keltirilgan holatlarga asoslanib, bizning fikrimizcha, investitsion jozibadorlik deb korxonaning ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida investitsiyalar oqimini yuzaga keltira olish salohiyatini tavsiflovchi xususiyatlarini tushunish maqsadga muvofiqdir. Mazkur ta’rif, bizning fikrimizcha, iqtisodiy kategoriya sifatida investitsion jozibadorlikning mohiyatini to‘liqroq aks ettiradi va amaliy jihatdan nisbatan eng maqbul hisoblanadi.

Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida iqtisodiyot soha va tarmoqlariga korxonalar tomonidan investitsiyalarni jalb qilish ularning yashab qolishi va mavjud bo‘lishi masalasidir. Investitsiyalar bo‘lsa – korxonalar rivojlana oladi va pirovardida milliy darajada barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlash imkoniyati yuzaga keladi. Aks holda esa – ishlab chiqarishning pasayishi, xodimlar ish o‘rinlari qisqarishi va natijada ijtimoiy tartibsizliklar hamda shu bilan bog‘liq boshqa hodisalar yuzaga kelishi mumkin. Ta’kidlash kerakki, na iqtisodiyot soha va tarmoqlarida faoliyat yurituvchi alohida korxonalarning investitsion jozibadorligi, na yakka tartibdagi investorlarning investitsiyalari bugungi kunda iqtisodiyotdagi investitsiyalarga bo‘lgan ehtiyojni to‘liq qondira olmaydi. Chunki, deyarli

barcha korxonalar investitsiyalarga muhtoj. Ahamiyatli savol shundaki, ulardan qaysi biri investorlar uchun birinchi navbatda afzalroq?

Iqtisodiy adabiyotlarda “investitsion jozibadorlik” tushunchasini investorning u yoki bu investitsiya kiritish obyektini tanlashdagi xohish-istagi, afzal ko‘rishi bilan tavsiflanadi. Rossiyalik olim V.I.Mashkinning xulosasiga ko‘ra, investorlar tanlovi uchun eng jozibador omillar sifatida korxonalar tomonidan uzoq yillik faoliyati davomida to‘plangan qadriyat va qiymatlar: rivojlangan va boy infratuzilma, innovatsion salohiyat, intellektual salohiyat kabilar qaraladi [9].

Shuningdek, investorlarga soliq imtiyozlari berish bo‘yicha qonunchilikka o‘zgartirish kiritish orqali iqtisodiyot soha va tarmoqlari investitsion jozibadorligini muayyan darajada oshirish mumkin, ammo bu vaziyatni yumshatadigan bir martalik vosita bo‘lib, mavjud muammoning umumiy yechimi sifatida qaralishi mumkin emas.

Mazkur holatlardan kelib chiqib xulosa qilish mumkinki: investitsiya jozibadorligini tezda yoki tezkorlik bilan o‘zgartirish imkoniyatlari juda cheklangan. Iqtisodiyot soha va tarmoqlari investitsion jozibadorligini oshirish kuchli raqobat sharoitida mavjud salbiy tendensiyalarni o‘zgartirish uchun yetarli emas. Boshqacha qilib aytganda, iqtisodiyot soha va tarmoqlari korxonalarining investitsion jozibadorligini ta‘minlash va bu jarayonni boshqarish borasidagi harakatlar kuchli raqobat sharoitida talab darajasidagi qo‘shimcha investitsiyalar oqimini jalb qilish imkonini bermayapti.

Bizning fikrimizcha, faqatgina investitsion jozibadorlikni boshqarish tizimini o‘zgartirish orqali korxonalar va tashkilotlar uchun muhim investitsiyalar oqimini ta‘minlash imkoniyati yuzaga keladi va shuning uchun ham korxonalar investitsion jozibadorligini boshqarish masalasi keskin raqobat va innovatsion iqtisodiyot rivojlanishi sharoitida alohida dolzarblik kasb etadi.

Umumiy ma‘noda, obyektning investitsion jozibadorligini baholash investitsiyalash yo‘nalishi bilan bog‘liq obyektiv tavsiflarga va muayyan bir investorga xos bo‘lgan subyektiv xususiyatlarga asoslanishi kerak. Qoida tariqasida, obyektiv belgilar aniq ko‘rsatkichlar shaklida, subyektiv belgilar esa me‘yor darajalari, muvofiqlik mezonlari va shu kabilar shaklida aniqlashtiriladi.

Investitsiyalarni boshqarish yondashuvi doirasida investitsiya kiritish qarorini qabul qilish uchun investorda bunday qarorni qabul qilishi uchun asos bo‘lib xizmat qiladigan yetarli ma‘lumotlar bo‘lishi kerak.

Investitsiya kiritishning maqsadga muvofiqligini baholash mezonini deganda biz investitsiya qarorlarini qabul qilish va investitsion xohishlarni shakllantirish omili bo‘lib xizmat qilishi mumkin bo‘lgan ma‘lumotlarni tushunamiz.

Investorning investitsiya kiritish xohishini shakllantirish va uning investitsiya qarorlarini qabul qilishini ta‘minlovchi omil bo‘lishi uchun investitsiya qarorini qabul qilishning axborot asosi quyidagi talablarga javob berishi kerak:

- aniq yo‘naltirilganlik – qaror qabul qilish uchun foydalaniladigan investitsiya objekti haqidagi ma‘lumotlar muayyan investorning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tayyorlanishini bildiradi;
- to‘liqlik – salohiyatli investorga har tomonlama baho berish uchun turli miqdoriy va sifat ko‘rsatkichlarini kiritish imkoniyatini bildiradi;

- aniqlik – investor tomonidan investitsiya qarorini qabul qilishda foydalaniladigan ma'lumotlar umumiy xarakterga ega bo'lmasligi, balki yetarli darajada batafsil, alohida qismlarga bo'lib yoritilgan bo'lishi zarurligini bildiradi;
- qiyosiylik – ma'lum bir vaqt birligida bir nechta investitsiyalash obyektlarini yoki muayyan davrning turli nuqtalarida aynan bir obyektini o'zini taqqoslay olish qobiliyatini anglatadi.

Bizning fikrimizcha, investor tomonidan investitsiya kiritish obyektini tanlash masalasida yondashuv shunday bo'lishi kerakki, bunda investitsiya kiritishning maqsadga muvofiqligi to'g'risidagi qarorni qabul qilishni asoslovchi ma'lumotlar yuqoridagi barcha talablarga to'liq javob berishi kerak.

Investitsion jozibadorlik deganda biz investitsiyalash obyektining investor xohishlariga mos kelishini tushunamiz. Shu nuqtai nazardan, investitsion jozibadorlik investor tomonidan investitsion xohishlarni shakllantirish va investitsiya qarorini qabul qilish omili sifatida qabul qilinishi mumkinligini anglatadi.

Tadqiqotlarimiz natijasida, investitsiya obyektlarining investitsion jozibadorligini baholashning to'rtta asosiy yondashuvini ajratib oldik. Ular:

1. Moslashuvchanlik. Muhim ko'rsatkichlarni investor uchun qulayroq va tushunarliroq shaklda aks ettirish.

2. Sifatli. Baholanayotgan obyektning investor uchun eng ma'qul bo'lgan namunali obyektga muvofiqligini baholash.

3. Koeffitsiyentli. Turli ko'rsatkichlarni taqqoslash va nisbatini aniqlash asosida jozibadorlikni baholash.

4. Integralli. Umumiy algoritm asosida jozibadorlikni miqdoriy bahosini aniqlash.

Har bir yondashuv o'zining afzalliklari va kamchiliklariga ega hisoblanadi.

Afzalliklari:

1. Hisob-kitoblarning soddaligi, tadqiqotchini natijaga ta'siri kamligi.

2. Subyektiv omillarni baholash imkoniyati mavjudligi.

3. Hisoblash usullarining aniqligi va ko'rsatkichlar iqtisodiy mohiyatining tushunarligi.

4. Foydalanish qulayligi, hisob-kitoblarning rasmiyligi.

Kamchiliklari:

1. Tahliliy funksiya bajarilmaydi va investorga tavsiyalar berilmaydi.

2. Baholash mezonlarini asoslash qiyinligi, yakuniy ko'rsatkichlar qiymatlarini izohlashning murakkabligi.

3. Koeffitsiyentlarning "optimalligi" chegaralarini aniqlash. Koeffitsiyentlarning ko'pligi. Milliy iqtisodiyot korxonalarini hisobotlarining va statistik hisobot shakllarining xususiyatlari.

4. Tor yo'nalishli modellar. Milliy sharoitlarga moslashishning nisbatan qiyinligi.

Yondashuvlardagi farqlar faqatgina bahoni olish algoritmi va foydalanilgan ko'rsatkichlarda emas, balki olinadigan natijaning shaklida ham namoyon bo'ladi: bu ball, koeffitsiyent, reytingdagi o'rin, turdosh guruh yoki investorga aniq tavsiyalar ko'rinishida bo'lishi mumkin.

Shuni ta'kidlash kerakki, aniqlangan har bir yondashuv doirasida aniq bir natijaga erishishga qaratilgan bir emas, balki bir nechta usullar bo'lishi mumkin.

Bizning tasnifimiz doirasida bitta yondashuvga kiritilgan uslubiyatlar yakuniy bahoni olishning bir xil (umumiy) usullariga va uning shakli yaxlitligiga asoslanadi. Moslashuvchan

yondashuv investorning e'tiborini istiqbolli investitsiyalarning o'ta nozik va asosiy jihatlariga qaratishga, sifatli yondashuv – asosiy ko'rsatkichlarni muayyan bir namunaviy obyekt bilan taqqoslashga, koeffitsiyentli yondashuv – investitsiya obyektining xususiyatlarini bir tarmoq doirasida umume'tirof etilgan va taqqoslanadigan ko'rsatkichlarda aks ettirishga, integral yondashuv esa baholanayotgan korxonaning rivojlanish istiqbollariga tezkor baho berishga mo'ljallangan.

Investitsiyalash yo'nalishlarini baholash bo'yicha yuqorida keltirilgan yondashuvlar kesishmasida joylashgan korxonalarning investitsion jozibadorligini baholashning uslubiy yondashuvi quyidagi talablarga javob berishi kerak:

1. Baholashning aniq yo'naltirilganligi.
2. O'zaro hamkorlikning uzoq muddatli istiqbollarini baholash imkoniyati.
3. Xo'jalik yurituvchi subyektning aniq ehtiyojlarini moliyalashtirish bilan bog'liq bo'lgan loyiha risklarini hisobga olish; loyihani to'lig'icha moliyalashtirish manbalarini tahlil qilish;
4. Investor investitsiya siyosatining har xil turlari uchun investitsiya obyektlarining jozibadorligi darajasidan kelib chiqib turli guruhlarini aniqlash;
5. Yondashuvni amaliy qo'llash natijalari investorning investitsiya qarori qabul qilishiga taalluqli aniq tavsiyalarni o'z ichiga olishi hamda iqtisodiy ma'noga ega bo'lishi zarur.

Keskin raqobat sharoitida investitsiya resurslarini iqtisodiyot soha va tarmoqlariga joylashtirish muammosini hal qilishga qaratilgan uslubiy yondashuv quyidagi tamoyillarga javob berishi kerak:

- universallik, ya'ni taklif etilayotgan uslubiyatni har qanday investorga nisbatan qo'llash imkonini berishi;
- majmuaviylik, ya'ni investitsiyalash bo'yicha boshqaruv qarorini qabul qilishga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan turli omillar ta'sirini har tomonlama baholashni anglatib, shu bilan birga kapital qo'yilmalar kiritilishidan kutilayotgan natijaning o'zgarishini ham hisobga olishi;
- natijalarni taqqoslash, ya'ni nafaqat investitsiyalash obyektlarini tanlashda muqobil variantlarni maqsadga muvofiqligini baholashni, balki ushbu variantlarni muayyan bir vaqt oralig'ida aniq bir investor uchun ularning jozibadorligi darajasiga ko'ra solishtirish imkonini berishi kerak.

Uslubiy yondashuvning mohiyati investitsiyalash obyekti bo'lgan korxonalarni investorning investitsion xohishlariga muvofiqligi nuqtai nazaridan uzviylikda ko'rib chiqishdan iborat bo'lib, bunda obyektlarni investitsion jozibadorlikning muayyan darajasi bilan tavsiflanadigan tipologik guruhlardan qaysi biriga tegishli bo'lishiga aniqlik kiritiladi.

Ushbu baholashning bosqichlarini ko'rib chiqamiz.

1-bosqich – cheklovlarni aniqlash, qaysikim investor investitsiya faoliyatini ular doirasida amalga oshiradi. Quyida investitsiya faoliyatining cheklovlarini tizim ko'rinishida keltirib o'tamiz, bunda ularni muhimligi darajasi kamayishi tartibida joylashtiramiz:

1. Qonunchilik cheklovlari investorlar faoliyatini cheklash tizimining eng muhim bo'g'ini bo'lib, istisnosiz barchaga nisbatan qo'llaniladi.

2. Iqtisodiy cheklovlar. Ushbu guruh cheklovlarining ma'nosi ko'pchilik investorlarning tijorat institutlari sifatidagi tabiatidan kelib chiqadi va muayyan bir moliyaviy mahsulotni taqdim etish bilan bog'liq xarajatlar uni sotishdan tushadigan daromaddan oshib ketmasligi kerakligini ifodalaydi.

3. Investorning ichki cheklovlari. Ushbu cheklovlar majburiy tavsifga ega emas va asosan muayyan turdagi operatsiyalarga, investitsiya obyektlari sinflariga, moliyaviy vositalarga va shu kabilarga nisbatan rahbariyat boshqaruv siyosatining ko'rinishidir.

2-bosqich. Investitsiya resurslarini joylashtirishning muqobil variantlari orasida xizmat ko'rsatish sohasi korxonasi o'rnini aniqlash quyidagilarga ko'ra muhim ahamiyatga ega hisoblanadi, ya'ni, birinchidan, investor siyosatini shakllantirish nuqtai nazaridan – kapital kiritishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash uchun, ikkinchidan, investitsiyalashning maqsadga muvofiqligini baholash nuqtai nazaridan – tahlil usullarini aniqlash va istiqbolli investitsiyalarni baholash uchun.

Har bir investor investitsiya qarorlarini qabul qilishda rasmiy statistik ma'lumotlarga, tahliliy sharhlarga, ixtisoslashuvning maqsadga muvofiqligi yoki aksincha, kiritiladigan investitsiya resurslarini diversifikatsiya qilish to'g'risidagi o'z qarashlariga tayangan holda, mavjud qonuniy cheklovlar doirasida o'zi uchun aktivlarning eng qulay tarkibiy tuzilmasini shakllantiradi.

3-bosqich. Investitsion qaror qabul qilish jarayonini qarab chiqqanda, bu jarayonga ta'sir etuvchi barcha omillarni investitsion salohiyatga ta'sir etuvchi va investitsiyalashni cheklovchi omillar tizimi sifatida qabul qilish mumkin. Investitsiya jarayoni subyektlarining har biri uchun o'ziga xos omillar tizimi mavjud. Shunday qilib, investorning investitsiya qarorini qabul qilishiga birgalikda olingan to'rt guruh omillar ta'sir qiladi: investitsion salohiyat, cheklovlar, investitsiya jalb qiluvchining ehtiyojlari tavsifi, investitsiya jalb qiluvchining ishonchliligi.

Mazkur ajratib ko'rsatilgan omillar alohida ahamiyatli emasligi va ularning investitsion jarayonga ta'siri doimo birgalikda hisobga olinishi sababli, ularning alohida va umumiy birgalikdagi ta'sirini baholash usullarini aniqlash muhim hisoblanadi. Investitsion jozibadorlikni baholash algoritmini tuzishda tahlil va sintez usuli, ekspert baholashlari usuli, modellash usuli eng ko'p qo'llaniladigan usullardan hisoblanadi.

4-bosqich. Ko'rsatkichlarni aniqlash zarurati investorning investitsiya qaroriga aniqlangan omillar ta'sirini baholashning muhimligi bilan tavsiflanadi. Bunday baholash investitsion jozibadorlik darajasi turlicha bo'lgan korxonalarni kelgusida taqqoslash imkonini beradi. Bizning fikrimizcha, investitsion jozibadorlikni baholash ko'rsatkichlari tizimi quyidagi talablarga javob berishi kerak:

1. Muvofiqlik. Mazkur talabning bajarilishi ko'rsatkichlarning mantiqiy tizimini qurish bilan bog'liq.

2. To'liqlik. Ko'rsatkichlar tizimi investor uchun investitsiya jarayonining aniqlangan omillarini yetarli darajada baholashi kerak.

3. Tabaqalashganlik. Mazkur talab baholanayotgan omillarning ahamiyatlilik darajasini hisobga olishni nazarda tutadi.

4. Mazmunga egalik. Tizim ko'rsatkichlarining har biri iqtisodiy mazmun-mohiyatga ega bo'lishi kerak, bu o'z navbatida investitsion jozibadorlikni baholashda ko'rsatkichning rolini belgilaydi. Ushbu talabning bajarilishi baholash natijalarining mazmun-mohiyatini tushunib yetish imkonini beradi.

5-bosqich. Baholash obyektining "maqbullik" va "optimallik" holatiga muvofiqligi darajalarini aniqlash kerak. Qiymatlarning qabul qilingan muvofiqlik chegaralarini aniqlash investitsion jozibadorlikni baholashga kiritilgan ko'rsatkichlarning har biri uchun tasdiqlangan

shkalaga asosan amalga oshirilishi kerak. Yagona baholash shkalasi, o'z navbatida, ko'rsatkichlarning solishtirilishini ta'minlash uchun ishlab chiqiladi.

6-bosqich. Bu bosqichning mohiyati yakuniy ko'rsatkichlar darajalarini xizmat ko'rsatish sohasi korxonasi investitsion jozibadorligining muayyan tavsifiga mos kelishini aniqlashdan iborat. Ko'rsatkichlarning har bir guruhini hisoblash natijasida indeks qiymatlari shakllantiriladi, ular so'ngra yakuniy ko'rsatkichlarning qiymatlarini olishda ishtirok etadilar va taklif qilinayotgan o'zaro aloqalarning investor cheklovlariga muvofiqligi darajasini hamda xizmat ko'rsatish korxonasi o'z majburiyatlarini bajara olishga tayyorligi darajasini aks ettiradi.

7-bosqich. Yakuniy bosqich, amaliy harakatlarni amalga oshirish nuqtai nazaridan natijalarni baholashga mo'ljallangan. Investitsion jarayonning mohiyatini qayta ko'rib chiqish, keskin raqobat sharoitida xizmat ko'rsatish sohasidagi asosiy investitsion nomutanosibliklarni aniqlash mazkur tadqiqotning konsepsiyasi hisoblanadi. Ko'plab haqiqatga yaqin farazlardan biri ko'rib chiqiladigan nazariy tadqiqotlardan farqli o'laroq, xizmat ko'rsatish sohasi korxonalarining investitsion jozibadorligini aniqlashning mazkur metodikasining o'ziga xos xususiyati uning boshqa metodikalardan farqlanishi, yaxlitligi va amaliyot bilan chuqur aloqadorligidir.

Mazkur metodika investorlarga xizmat ko'rsatish sohasi korxonalarining investitsion jozibadorligini baholashning aniqligini oshirish va keskin raqobat sharoitida ushbu jarayonni boshqarish imkonini beradi.

Xulosa. Tadqiqotlarimiz va olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy iqtisodiyotning bir qator tarmoqlarida asosiy ishlab chiqarish fondlari eskirishining o'rtacha darajasi 50-80 foizga yetadi, ularning yangilanish dinamikasi esa 15-20 foizdan oshmaydi. Mazkur holat birinchi navbatda moliyaviy cheklovlar mavjudligi bilan bog'liq va ularning mavjudligi xizmat ko'rsatish sohasi korxonasining strategik va taktik maqsadlarini amalga oshirish uchun zarur investitsiya resurslarini ahamiyatlilik darajasiga ko'ra tasniflash zarurligini anglatadi, bu esa innovatsion sikl bosqichlarida sohadagi xo'jalik yurituvchi subyektlarning faoliyat yuritishi va rivojlanishi xususiyatlarini hisobga olgan holda investitsiyalarning tasnifiy ro'yxatini shakllantirishni talab qiladi. Innovatsion rivojlanish sikli doirasida rejalashtirilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishda xizmat ko'rsatish sohasi korxonasi investitsiyalarining tasnifini ishlab chiqish muhim hisoblanib, bunda investitsiya jarayonining dinamikasini belgilovchi quyidagi hal qiluvchi omillarni hisobga olish zarur: investitsiya kiritishning sabablari, investitsiya kiritish yo'nalishlari va investitsiya jarayonini amalga oshirishning kutilayotgan natijalari.

Shunday qilib, xizmat ko'rsatish korxonasining investitsiya faoliyatini boshqarish korxonada asosiy investitsiyalar turlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladigan tegishli boshqaruv jarayonlarini takomillashtirishni zarurat etadi. Mazkur investitsiyalarning asosiy xususiyatlari bo'lib qarorlar qabul qilishda investor ta'sirining turi (to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarda sezilarli ta'sir va portfel investitsiyalarda minimal ta'sir), shuningdek amalga oshiriladigan investitsiyalarning maqsad yo'nalishi (xizmat ko'rsatish korxonasining strategik yoki taktik maqsadlariga erishish) hisoblanadi. Investitsiya faoliyatini boshqarishda bunday yondashuvni qo'llash xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlarni amalga oshirishning samaradorligini orttiradi.

Adabiyotlar / Литература / References:

1. Киселева Н.В., Боровикова Т.В., Захарова Г.В. и др. Инвестиционная деятельность: Учебное пособие / Под ред. Г.П. Подшиваленко и Н.В. Киселевой, - М.; КНОРУС, 2005. - 432 с.
2. Аликулов С. А., Ризаев И. И. Основы управления и оценки эффективности предприятия //Фундаментальные и прикладные аспекты глобализации экономики. – 2021. – С. 233-235.
3. Смирнова Н.В. Оценка инвестиционной привлекательности предприятия в условиях реструктуризации экономики: Дисс.канд. экон. наук. - Иваново, 2004. С.49.
4. Подмолодина И.М. Инвестиционная политика в целях экономического роста. Воронеж, 2006. С. 339.
5. Д.Тожибоева. Иқтисодий назария (иккинчи китоб). –Т.: “Шарқ”, 2003 -Б.79.
6. Ўша ерда
7. Б.А.Абдукаримов ва бошқалар. Корхона иқтисодиёти (дарслик).-Т: “Фан”, 2005. -Б. 241
8. Бланк И.А.Инвестиционный менеджмент. - К.: МП «ИТЕМ ЛТД», 1995. С.37
9. Большая экономическая энциклопедия. - М.: ЭКСМО, 2007. --816 с.
10. Машкин В.И. Сущность инвестиционного процесса. Материалы АКДИ // Экономика и жизнь.- 2005.- №12.
11. Ergashev I. et al. Venture capital financing as the source of investment innovative activities in the field of services //Journal of Critical Reviews. – 2020. – Т. 7. – №. 7. – С. 43-46.
12. Саматов Х. У. Парадигмальная сущность социально-экономической системы Узбекистана //Парадигма современной науки в условиях модернизации и инновационного развития научной мысли: теория и практика. – 2022. – С. 406-408.
13. Аликулов С. А., Ризаев И. И. Значимость повышения финансовой грамотности населения Узбекистана //Вестник Прикамского социального института. – 2022. – №. 2 (92). – С. 60-64.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).